

Donošenje „Uredbe o utvrđivanju minimalnih nadnica, zaključivanju kolektivnih ugovora, pomirenju i arbitraži“ 13. februara 1937. godine

Ahmed Hadžirović

Službene novine Kraljevine Jugoslavije broj 33. XI, od 13. februara 1937. godine objavile su Uredbu o utvrđivanju minimalnih nadnica, zaključivanju kolektivnih ugovora, pomirenju i arbitraži, koju je odobrio Ministarski savjet na svojoj sjednici od 12. februara 1937. godine. Uredba je donesena na osnovu § 88. tač. 1. Finansijskog zakona za 1936/37. godinu, a potpisali su je predsjednik Ministarskog savjeta i ministar inostranih poslova, dr Milan Stojadinović i svi ministri, članovi Predsjedništva.

Željeli bismo da ovim napisom ukažemo na neke momente koji su uslovlili donošenje ove uredbe i da iznesemo istorijat njenog nastanka i stupanja na snagu — i, koliko je to moguće, da utvrdimo ono što se njom htjelo postići, a što se stvarno postiglo.

Nenormalne prilike u međunarodnoj razmjeni dobara, izazvane velikom ekonomskom krizom, dovele su i u našoj zemlji do velikog pada nadnica i povećanja cijena životnih namirnica. Vremenom je to postalo tako očigledno da to nije mogla ćutke da primi čak ni neutralna građanska javnost. Razumije se da su radnici, njihovi sindikati i socijalne ustanove, nastojali da javnost bude što bolje upoznata sa njihovim teškim položajem. Zato je iskorištena svaka pogodna prilika, počev od skupština sindikalnih podružnica, preko javnih sastanaka svih vrsta, do radničke i druge legalne štampe.

Kada su radničke sindikalne organizacije i udruženja poslodavaca podnijeli prvi zahtijev za zakonsko regulisanje radničkih nadnica i koja je od tih organizacija istupila prva sa takvim zahtjevom nije lako utvrditi, jer u nelojalnom suparništvu raznih saveza više njih svojata epitet prvoboraca za radnička prava i ističe svoje zasluge u ostvarenju ovog ili onog uspjeha. Sa svoje strane »Proleter«,

organ CK KPJ, kaže: »Misao o donošenju jednog zakona kojim bi se radnicima garantovala minimalna nadnica, nikla je u redovima poslodavaca, a reformističke vođe samo su prihvatile tu ideju kapitalista«¹⁾).

Opšti radnički savez Jugoslavije je aprila mjeseca 1935. godine u svom organu »Radnički glasnik« pokrenuo veliku akciju u čitavoj zemlji za donošenje Zakona o minimalnim nadnicama. U članku objavljenom povodom toga on kaže: »Punih pet godina vodi Opći radnički savez Jugoslavije akciju za donošenje Zakona o minimalnim nadnicama. On je po tom pitanju izradio mnogobrojne predloge, koje je odaslao Ministarstvu socijalne politike i narodnog zdravlja. On je po tom pitanju održavao mnogobrojne skupštine u zemlji.

Da se to pitanje konačno i definitivno riješi, on je ponovno pokrenuo veliku skupštinsku akciju u čitavoj zemlji i traži što hitnije donošenje Zakona o minimalnim nadnicama. Sa svojom akcijom upozorava Kr. vladu i sve one kandidate koji imaju izgleda da budu izabrani u Narodnu Skupštinu, da im je prvi posao, kada se skupština sastane, da donesu Zakon o minimalnim nadnicama«²⁾).

Skoro u isto vrijeme kada i ORS i Ujedinjeni radnički sindikalni savez Jugoslavije odlučio je da nastavi akciju za donošenje zakona o minimalnim nadnicama. Na sjednici Izvršnog odbora URSSJ-a održanoj 25. aprila 1935. godine u Beogradu, odlučeno je: »Kao aktuelan zadatak sindikalne akcije sednica je rešila da preko svojih sastavnih organizacija URSSJ nastavi akciju: 1) za obezbeđenje minimalnih nadnica i donošenje, u tom cilju, naročitog nacionalnog zakonodavstva; 2) u cilju što jače argumentacije prednjeg zahteva da se nastave prebiranja što opsežnijih podataka o položaju radnika svih grana rada; 3) ovaj posao raditi preko sastavnih organizacija za odnosne grane rada koje su u tome sindikatu grupisane; 4) kod kraljevske vlade tražiti da budu određene odgovarajuće minimalne nadnice na javnim radovima i protestvovati da one ne budu određene — kako se namerava — sa 12 dinara; tražiti propisivanje odgovarajućih nadnica i od opština kod raspisa licitacija za samoupravne radove«³⁾).

Poslodavci su, međutim, podijeljeni u pitanju donošenja jednog ovakvog zakona, kao što su različiti i motivi radi kojih se jedni odlučuju za, a drugi protiv donošenja takve odluke. »Jedan dio poslodavaca izjašnjava se za donošenje toga zakona zato da bi se spasli ili osigurali od konkurencije onih preduzeća koja kao radnu snagu iskorištavaju pretežno pauperizovane seljake, koji su plaćeni mnogo slabije nego li radnici u gradovima«, drugi žele »da pomoću zakonskog utvrđivanja minimalne nadnice obore nadnice bolje plaćenih radnika do toga minimuma«⁴⁾).

¹⁾ »Proleter«, organ CK KPJ, 2-3, februar-mart 1935. godine, str. 9, Arhiv Instituta za proučavanje istorije radničkog pokreta Sarajevo raspolaže fotokopijama lista.

²⁾ »Radnički glasnik« br. 8, Zagreb 27. IV 1935. g. str. 9, lociran u Arhivu IRP Sarajevo.

³⁾ »Radničke novine« br. 20, Beograd 17. maja 1935. g. str. 3, lociran u Arhivu IRP Sarajevo.

⁴⁾ »Proleter« br. 2-3, februar-mart 1935. g. str. 9, Arhiv IRP Sarajevo.

Isto tako i jedan dio predstavnika i nosilaca državne vlasti izjašnjava se za donošenje takvog zakona, jer hoće da pomoću njega osigura buržoaziji, koju predstavlja, pravo miješanja i posredovanja u sporovima između radnika i poslodavaca i da na taj način stvori sebi mogućnost za sprečavanje ili onemogućavanje štrajkova i radničkih borbi.

U takvoj situaciji komunisti su, prema »Proleteru«, trebalo ... »da se koncentrišu na pripreme i razvijanje neposrednih borbi radnika protiv sniženja nadnica, za povišenje nadnica, za sklapanje kolektivnih ugovora itd., u svakom preduzeću i struci odmah sada, ne čekajući nikakve zakone i ne dozvoljavajući odlaganje borbi zbog nekog neizvjesnog zakona o nadnicama«⁵⁾, mada u suštini nisu ni protiv toga da se vlast prisili da pojedine tekovine borbi radničkih masa unese i u svoje zakone, kao što su i zato da se zakonski zabrani snižavanje radničke nadnice ispod određene granice.

U isticanju prvenstva svojih zasluga u pokretanju akcije za zakonsko regulisanje pitanja radničkih nadnica kao i u optuživanju drugih da ometaju i koče tu akciju, naročito se isticao Opšti radnički savez. »Opći radnički savez Jugoslavije bio je prvi koji je istakao zahtjeve za donošenje Zakona o minimalnim nadnicama. On je godine 1931. na anketi o neuposlenosti radnika istakao svoje zahtjeve i kazao sljedeće:

»Po našem mišljenju trebalo bi donijeti zakon kojim bi se odredilo maksimalno radno vrijeme od 8 sati na dan, a za teže poslove trebalo bi uvesti radno vrijeme od 6 sati na dan. Da bi se ojačala potrošačka moć, trebalo bi donijeti Zakon o minimalnoj zaradi ispod koje ne bi smio nijedan poslodavac platiti svoje radnike. Ta zarada morala bi odgovarati kulturnom minimumu za egzistenciju. Zatim bi trebalo zabraniti svaki prekovremeni rad. Najstrože treba zabraniti rad mladenačkoj radnoj snazi ispod 16 godina... Dok se ne donesu takvi zakoni, koji bi pravedno regulisali privredni tok u našoj zemlji, potrebno je da se dotle najstrože u život primjenjuju postojeći propisi Zakona o zaštiti radnika«⁶⁾.

Okrivljujući pred svojim čitaocima Ujedinjeni radnički sindikalni savez kao jednu od glavnih kočnica i protivnika donošenja takvih propisa »Radnički glasnik« organ Opšteg radničkog saveza nastavlja: »Komoraši tumače opasnost Zakona o minimalnim nadnicama ovako: »Ako se pristupi izradi i donošenju Zakona o minimalnim nadnicama, mora se kroz Zakon provesti obaveza kolektivnih ugovora. Provede li se kroz Zakon obaveza kolektivnih ugovora, postoji opasnost da će se morati provesti i obaveza radničkih sindikata. Ako se provede obaveza radničkih sindikata, doći će njihove organizacije u opasnost, jer se sa obaveznim organizacijama ulazi u fašizam, čitav Zakon ostat će pljusak po vodi bez svake vrijednosti«⁷⁾.

⁵⁾ Isto, str. 9.

⁶⁾ »Radnički glasnik«, br. 8, Zagreb 27. IV, 1935. g. str. 9. Arhiv IRP Sarajevo.

⁷⁾ Isto, str. 9.

U predstavi Ujedinjenog radničkog sindikalnog saveza Jugoslavije, upućenoj mjeseca jula 1935. godine ministru socijalne politike i narodnog zdravlja traži se uvođenje minimalnih nadnica i između ostalog kaže: »Već od duljeg vremena u javnosti našoj raspravlja se pitanje radničkih nadnica. Naše je uvjerenje da je psihološki već sazrelo shvatanje o potrebi donošenja jednog zakona koji bi propisao minimalne radničke nadnice na bazi fiziološkog minimuma. Vaši predhodnici su ovo pitanje proučavali i koliko znamo u područnom Vam Ministarstvu postoje izvjesni zakonski nacrti i referati o ovome. Uvjereni smo da bi ste ne samo radnicima nego i privredi našoj kao i nacionalnoj cjelini učinili veliku uslugu, ako ovome pitanju obratite pažnju i utičete da se radi obezbjeđenja minimalnih radničkih nadnica donesu pozitivne zakonske odredbe«⁸⁾.

Drugi sindikalni pravci ne podnose zahtjeve slične ovim, jer su ili preslabi, kao npr. Opšti radničko-namještenički savez (ORNS), ili im je potpuno zamrla aktivnost, kao u Hrvatskom radničkom savezu (HRS), koji je, iako mu zvaničnom odlukom režima nije zabranjen rad, brojno, organizaciono i akciono bio tako slab da se neposredno poslije zavodenja diktature sam raspustio. Hrvatska buržoazija ga obnavlja tek u decembru 1935. godine nakon velikog vala štrajkova, tako da se i nije moglo odmah očekivati od njega da se uključi u jednu ovakvu akciju, kao što se to nije očekivalo ni od režimskog Jugorasa, osnovanog u junu 1936. godine. Ovi sindikati će se poslije donošenja Uredbe ipak umiješati u poslove donošenja naredbi za primjenu Uredbe u pojedinim banovinama i takođe se kititi »zaslugama« za popravljjanje položaja radnika.

Od isticanja zahtjeva radničkih sindikata i predaje zvaničnih zahtjeva do pojave prvog nacrta uredbe trebalo je da prođe dosta vremena, koje je, pored veoma brojnih tarifnih i štrajkačkih akcija, vođenih uglavnom zbog niskih nadnica, ispunjeno i stalnim javnim zahtjevima za poboljšanje ekonomskog položaja radnika. Za to vrijeme Narodna skupština, kao najkompetentniji organ vlasti, nije pokazala neko veliko razumijevanje za život i položaj radnika i namještenika. Ne samo što nisu poslanici iz vladine većine našli za shodno da u Skupštini pokrenu pitanje životnih potreba i položaja radnika i namještenika prilikom budžetskih diskusija nego to nisu činili ni poslanici iz opozicije. Ako se neki pojedinac i usudio da kao mandator radnika govori o njihovom položaju i zahtijeva njegovo poboljšanje, onda bi se taj obično loše proveo. Tako je na primjer bivši ministar socijalne politike Pucelj pred Skupštinom dao izjavu: »da je spreman da izađe sa prijedlogom zakona o minimalnim nadnicama. G. Pucelj je ubrzo poslije toga pao. Njegov nasljednik u ministarstvu g. dr Novak bio je uzeo u razmatranje, problem minimalnih nadnica, ali je radio strogo iza kulisa ministarstva. Njegov nasljednik g. Komnenović pokazao je za problem mnogo razumijevanja i predusretljivosti za saradnju sa radničkim predstavništvom.

⁸⁾ »URSSJ 1934-1937«, izvještaj za IV kongres, održan 18. i 19. aprila 1938. g. u Zagrebu, štampan kao rukopis za potrebe delegata Kongresa, Drugo poglavlje, strana 20.

Brze smjene u ovom ministarstvu dovele su na položaj ministra socijalne politike g. Dragišu Cvetkovića. U finansijskom zakonu za 1936/37. dato je ministru ovo ovlaštenje:

»Ovlašćuje se Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja da po odobrenju Ministarskog savjeta, može Uredbom sa zakonskom snagom:

1) po saslušanju radničkih i poslodavačkih komora propisati način utvrđivanja minimalnih nadnica u vezi sa obaveznim sklapanjem kolektivnih ugovora, pomirenjem i arbitražom, kao i odrediti stranke za zaključivanje kolektivnih ugovora«⁹⁾.

Ne konsultujući nikoga, Ministarstvo socijalne politike je u maju 1936. godine izradilo Uredbu i razaslalo je na ocjenu raznim socijalnim i sindikalnim organizacijama. Između ostalih mišljenje je zatraženo i od Ujedinjenog radničkog sindikalnog saveza Jugoslavije i Centralnog sekretarijata radničkih komora.

Primjedbe URSSJ-a uglavnom se svode na ovo:

Uredba nije dobra jer je ujedno spojila i pitanje minimalnih nadnica i kolektivnih ugovora i pomirenje. To su različita pitanja koja odvojeno treba i rješavati. Dok jednu grupu radnika interesuje pitanje minimalnih nadnica, druga je zainteresovana za kolektivni ugovor.

Propisivanje minimalnih nadnica ne bi smjelo da dovede u pitanje slobodu sindikalnih organizacija da prema svojoj snazi i sposobnosti podižu radničke nadnice iznad minimuma; i

URSSJ predlaže da se ovaj prednacrt odbaci u cjelini i izradi nov u kojem bi se rješavalo samo pitanje minimalnih radničkih nadnica.

Mišljenje Centralnog sekretarijata radničkih komora o Uredbi, samim tim što su u ovom forumu zastupljeni svi pravci sindikalnog pokreta, trebalo je da ima veći značaj. Jednoglasno usvojena odluka Sekretarijata glasi:

»Uredba o minimalnim nadnicama, mirenju i presuđivanju iz radnih odnosa onemogućuje da se:

a) sa neugovorenog stanja radnih odnosa ili individualnih ugovora pređe na kolektivne ugovore;

b) od individualnog staranja i neodređeno priznatog i toleriranog stanja kolektivnih akcija da se pređe na određeno i utvrđeno pravo radnika na kolektivne akcije putem sindikalnih organizacija;

c) da vlast dobije više uticaja za utvrđivanje položaja radnika putem utvrđivanja minimalnih nadnica.

Sjednica odbora Centralnog sekretarijata radničkih komora razmatrala je temeljito sve strane Uredbe, i nalazi da Uredba predstavlja napredak u našem socijalnom zakonodavstvu i da može korisno poslužiti kao baza za popravku položaja radnika.

Kakve će rezultate Uredba dati, zavisi sve od okolnosti kako će ona biti na mjerodavnom mjestu protumačena i sa kakvim detaljnim uputstvima će od strane vlasti biti primjenjivana«¹⁰⁾.

⁹⁾ Isto, strana 21.

¹⁰⁾ Isto, strana 23-24.

Primjedbe i zahtjevi URSSJ-a na nacrt Uredbe nisu uzeti u obzir i ona će biti objavljena onakva kakav je bio i nacrt.

O uputstvima za primjenu Uredbe biće govora kasnije, kada budemo komentarisali njeno donošenje i stupanje na snagu, ali bismo prije željeli podsjetiti čitaoca na nekoliko podataka. Prije svega, potrebno je podsjetiti se kolika su bila primanja radnika u vremenu kada oni traže donošenje zakonskih mjera koje bi regulisale to pitanje.

— Prosječna nadnica osiguranih radnika u Jugoslaviji u mjesecu junu 1935. godine iznosila je 21,75 dinara¹¹⁾;

— Prema izvještaju Središnjeg ureda za osiguranje radnika (SUZOR-a) u 1936. godini u Jugoslaviji je bilo 86.346 radnika sa zaradom do 8 dinara dnevno, 28.459 sa zaradom od 8 do 24 dinara, 111.037 sa zaradom od 24 do 34 dinara na dan, 71.748 ih je imalo dnevnicu od 34 do 48 dinara, a svega 72.900 je imalo dnevnu zaradu koja je prelazila 48 dinara¹²⁾;

— Na osnovu ankete vođene među tekstilnim radnicima, sarajevska Radnička komora je ustanovila da zarade radnica počinju sa pet (5) dinara dnevno (podvukao A. H.), a da stariji radnici koji rade na akord ne zarade ni 20 dinara dnevno. Na 5.000 dinara izrađene robe, na radničke nadnice otpada samo 250 dinara ili 5%. Prosječna dnevna primanja radnika u tekstilnoj industriji u Sarajevu u aprilu 1936. godine iznosila su 16,36 dinara i smatrana su najnižim u Jugoslaviji¹³⁾.

Daleko bi nas odvelo ređanje primjera o beskrupuloznom eksploataisanju radnika od strane vlasnika kapitala, jer bismo tada — pored rudara rudnika Tušnica kod Livna, koji za 8-satno radno vrijeme provedeno u valjda najprimitivnijem rudniku Evrope (ugalj se iznosio na leđima) primaju 12 dinara dnevno¹⁴⁾ i građevinskih radnika na pruži Knin—Bihać, kojima preduzetnik za 10-satno radno vrijeme plaća 6 do 13 dinara dnevno¹⁵⁾ — morali spomenuti i mnoge druge.

Radnici su blagovremeno uvidjeli da od održavanja skupština na kojima će se istaknuti težak položaj radničke klase, spomenuti njihove bijedne nadnice i poslati predstavnika nadležnom ministarstvu u kojoj se traži da se takvo stanje popravi, zatim od pisanja članaka u radničkim i drugim listovima, iz kojih se javnost upoznaje sa položajem radničke klase, kao i od slanja raznih deputacija u ministarstvo¹⁶⁾, nema nikakve koristi, pa su se latili mnogo pouz-

¹¹⁾ DA. SFRJ, Fond Milana Stojadinovića, 1/230, fascikla 22.

¹²⁾ »Jugoslovenski list« br. 230, Sarajevo 30. IX, 1936. g.

¹³⁾ Isto, brojevi 3. od 4. I 1936. i 86. od 10. IV 1936. g.

¹⁴⁾ Isto, br. 243. od 15. X 1936. g.

¹⁵⁾ Isto, br. 109. od 9. V 1936. g.

¹⁶⁾ Kao što je Savez rudarskih radnika iz Banje Luke, Mostara, Kreke, Breze, Vareša, Zenice, i Ljubije polovinom aprila 1935. g. uputio delegaciju ministru šuma i ruda da mu izloži ekonomski položaj rudara, predoči njihove niske nadnice, te traži poboljšanje radničkog osiguranja i uredno isplaćivanje zarade. Isto, br. 92. od 18. IV, 1935. g.

danijeg, oprobano sredstva borbe — štrajka. Tako su tokom 1936. godine u Jugoslaviji vođena 392 štrajka, od kojih su 315 bili ekonomskog karaktera, a 272 su završena sa uspjehom. Svi ovi štrajkovi imali su zajedničko obilježje, imali su ofanzivni karakter¹⁷⁾. Samo u Bosni i Hercegovini od 1. januara 1935. godine do donošenja Uredbe vođeno je 37 štrajkova u kojima je osnovni motiv za pokretanje niska nadnica.

Tako su donošenje ove uredbe u prvom redu uslovlili veliki broj tarifnih i štrajkačkih akcija koje su vodili radnici za poboljšanje skog ekonomskog položaja, stalno održavanje skupština i anketa radničkih sindikalnih i drugih organizacija, na kojima se javno iznosi težak ekonomski položaj radnika, stalno pisanje štampe i legalne i ilegalne o niskim radničkim nadnicama, očigledne mahinacije poslodavaca sa radničkim nadnicama, jer su obezbijeđeni radnom snagom ili sa sela ili iz armije nezaposlenih, uz namjeru vlade Milana Stojadinovića da iz ovog svega izvuče i neku korist za sebe.

Najvažnije odredbe Uredbe su:

1) Određen je način utvrđivanja minimalnih nadnica. One se utvrđuju na bazi osnovne nadnice, koja se ovdje određuje na 2 dinara po radnom satu, a može se kretati za nekvalifikovane radnike od 10 procenata do 50 procenata iznad osnovne. Kakva će ona biti na pojedinim područjima, zavisi od banova koji na svojim područjima donose naredbe o primjeni Uredbe, naravno, vodeći računa o određenim granicama. Radnicima u zanatstvu i trgovini koji su zaposleni u mjestima koja imaju manje od 5.000 stanovnika određuje se 10% niža nadnica od minimalne. Radnici mlađi od 18 godina ne mogu biti plaćeni manje od 25% niže od odraslih radnika.

2) Utvrđeno je pitanje sklapanja kolektivnih ugovora. Predviđeno je da kolektivni ugovori koji obuhvataju polovinu preduzeća i polovinu radnika jedne struke mogu biti odlukom nadležne vlasti prošireni na cjelokupno radništvo te struke. Takođe je predviđeno da vlast, u slučaju da se zainteresovane strane ne mogu sporazumjeti oko sklapanja kolektivnog ugovora, može propisati tarifnu skalu u kojoj će odrediti nadnice radnika.

3) Predviđeno je obavezno pomirenje. Ono će se podjednako primjenjivati i na radnike i na poslodavce kada žele da pristupe kolektivnoj obustavi rada (štrajku, odnosno lokautu). Tek nakon obavljenog pomirenja radnici imaju pravo stupiti u štrajk, odnosno poslodavci sprovesti lokaut¹⁸⁾.

Režim Milana Stojadinovića se prije svega odlučuje na donošenje ovakve uredbe zato što dotadašnjim mnogobrojnim represivnim mjerama nije mogao zaustaviti val tarifnih i štrajkačkih pokreta koji je zahvatio zemlju od 1935. godine na ovamo. Režim se ipak nije usudio da potpuno zabrani štrajkove kao što je učinio na željeznici, u električnim centralama i na vodovodu. Uredba je trebalo da

¹⁷⁾ DA. SFRJ, Fond Milana Stojadinovića, 1/230, fascikla 22.

¹⁸⁾ Vidjeti Uredbu u Službenim novinama Kraljevine Jugoslavije broj 33. XI, od 13. februara 1937. godine ili u »Narodnom jedinstvu«, službeni list kraljevske banske uprave Drinske banovine broj 14, Sarajevo 17. februara 1937. godine, koje se nalaze u Državnom arhivu SR BiH u Sarajevu.

bude velika prepreka radnicima prilikom donošenja odluke o pokretanju štrajka, jer je odredbama o pomirenju, pregovorima između zainteresovanih strana i predstavnika vlasti, u dva navrata odgađala štrajk bar za dva mjeseca.

Poslije objavljivanja Uredbe u Službenim novinama ostalo je još šezdeset dana do početka njene primjene. U intervalu od objavljivanja do stupanja na snagu Uredbe radničke organizacije su pokušale da daju primjedbe na nju koje bi ušle u uputstva o primjeni Uredbe i bar tako ublažile neke njene stavove za koje su radnički sindikati tvrdili da su štetni za interese radnika. Ni ove primjedbe, kao i one koje su ranije date na nacrt Uredbe, nisu uzete u obzir.

Radnički sindikalni pokret je davanjem inicijative za zakonsko utvrđivanje minimalnih nadnica želio postići određivanje minimuma ispod kojeg poslije nijedan poslodavac ne bi smio da spušta nadnice, bez obzira na stanje privrede, kretanje nezaposlenosti, privrednu krizu itd., želio je da se za sve ono što radnici postignu ili mogu postići iznad te granice ostavi puna sloboda ugovaranja i borbe među zainteresovanim stranama, radnicima i poslodavcima.

Te zahtjeve za minimalnim nadnicama radnici su istakli u vrijeme kada je privredna kriza bila najdublja, a položaj radnika najgori. Oni su tražili da ih vlast na taj način zaštiti od propadanja pred kojim su se našli. Međutim, tada, kada je najviše trebalo, a to je 1931 — 1935. godine, pomoć radnicima nije ukazana. Radnici su ipak i dalje zahtijevali donošenje takvog propisa. Oni su, kako smo to i naprijed spomenuli, preko sindikalnih saveza postavili i zvanične zahtjeve Ministarstvu socijalne politike i narodnog zdravlja, iako je poslije 1935. nastupio izvjesni privredni uspon u kome su oni svojom vlastitom snagom i inicijativom putem mnogobrojnih tarifnih i štrajkačkih akcija uspjeli da u znatnoj mjeri povise svoje nadnice i poprave svoj položaj, ali su se i na ovaj način željeli obezbijediti. Uredba, međutim, dolazi u jeku, ako se tako može reći, privrednog uspona, i osim minimalnih nadnica sa veoma niskom osnovicom od svega 16 i 18 dinara, donosi i maksimalne granice i odredbe oko sklapanja i zaključivanja kolektivnih ugovora, koje sasvim sputavaju slobodnu inicijativu radnika da borbom i štrajkovima poprave svoj položaj. Tako su radnici željeli i tražili jedno, a dobili su ono što nisu ni zahtijevali ni željeli. Zbog toga Centralna uprava URSSJ-a protestujući protiv ovakve Uredbe traži njenu reviziju u pravcu:

»1) da se brišu odredbe o maksimiranju nadnica;

2) da stavovi minimalnih nadnica odgovaraju potrebama fiziološki utvrđenog minimuma za egzistenciju;

3) da otpadnu sve odredbe koje sputavaju slobodu sindikalne inicijative i sindikalne akcije radnika. Zakon treba da štiti minimum ispod kojega standard života radničkog ne smije da padne, a radnicima i njihovim organizacijama da ostavi slobodno polje da standard života svoga dignu do najviše moguće mjere¹⁹⁾.

¹⁹⁾ »URSSJ 1934-1937.«, izvještaj za IV kongres, Zagreb 18. i 19. aprila 1938. g., Drugo poglavlje, str. 27.

Osim ovog, bilo je i drugih zahtjeva za izmjenu ili dopunu pojedinih članova Uredbe, ali oni nisu usvojeni i Uredba je stupila na snagu onakva kakva je donesena i sa uputstvima koja nisu obuhvatila nikakve primjedbe radničkih organizacija i ustanova. Sa svoje pak strane, radnici su nezadovoljstvo zbog ovakve Uredbe manifestovali na taj način što su i dalje, gdje god im se ukazala zgodna prilika, iznosili njene loše strane, predlagali i zahtijevali izmjene. Tako rezolucija IV kongresa URSSJ-a, održanog 18. i 19. aprila 1938. godine u Zagrebu, ističe, kako se tamo kaže, samo neke štetne i negativne propise:

»1) Da Uredba omogućuje zaključenje kolektivnog ugovora sa nereprezentativnim organizacijama ili bolje rečeno sa raznim firmama, kao što je bio slučaj sa građevinskim i obučarskim radnicima u Beogradu;

2) Da ona omogućuje da takvi ugovori odlukom vlasti budu proglašeni kao jedino važeći za cijele teritorije;

3) Da ona radnike obavezuje prije objave štrajka na mirenje, a da vlasti nisu obavezne da mirenje izvrše u određenom roku;

4) Da iz ove obaveze za radnike i neobaveze za vlast može proizići za radnike velika šteta: ili da propuste pogodne situacije za stvaranje tarifnih pokreta, ili da se izlože hapšenjima i novčanim kaznama, u čemu je već do sada bilo vrlo teških iskustava.

Iz tih iskustava se moglo zaključiti i utvrditi: da su sve ove loše strane Uredbe, a naročito odredbe o mirenju, donijete u jednom sasvim određenom i proračunatom cilju: radi kočenja i onemogućavanja radničkih štrajkova, a ujedno i u cilju slabljenja Ursovih radničkih i namješteničkih sindikalnih organizacija i fovorizovanja protivničkih žutih organizacija. Da je to tačno, najbolje se može zaključiti i po tome što su poslodavci, a naročito oni krupniji kod kojih najviše i dolaze u obzir štrajkovi, veoma zadovoljni pomenutom Uredbom i njenom primjenom. Oni su štaviše u anketi u Sarajevu tražili i apelovali na Ministarstvo socijalne politike da se one odredbe Uredbe koje govore o štrajkovima, mirenju i arbitraži, što strožije primjenjuju, a to praktično znači ugušiti svaku efikasnu akciju radnika na polju zaštite i odbrane njihovih prava i interesa²⁰⁾. Na kraju rezolucije Kongresa, po ko zna koji put, traži se:

»1) Da se dosadašnji stavovi minimalnih nadnica povise tako, da odgovaraju stvarnim potrebama fiziološki utvrđenog minimuma za egzistenciju;

2) da se brišu sve odredbe o maksimiranju nadnica;

3) da se predvide najstrožije mjere i sankcije za tačno izvršavanje i primjenu propisa o nadnicama;

4) da iz Uredbe otpadnu sve odredbe kojima bi se ma i najmanje sputavala sloboda sindikalne inicijative i sindikalnih akcija, a u prvom redu da otpadnu sasvim propisi o obaveznom mirenju i arbitraži²¹⁾.

²⁰⁾ Isto, u dijelu »Zaključci«, nema naznačene strane.

²¹⁾ Isto, Zaključci.

Jedan manji dio radnika i neki sindikalni pravci (na primjer ORS) bili su, međutim, zadovoljni ovakvom Uredbom i odmah po njenom donošenju pokrenuli su akciju za donošenje naredbi za pojedine banovine i privredne grane u kojima će se precizno odrediti nadnica za radnike svih struka, jer su se zadovoljavali onim šta se na ovaj način moglo postići. Tako je, na primjer, u Vrbaskoj banovini ban Kujundžić nekvalifikovanim radnicima starijim od 18. godina, zaposlenim u šumsko-pilanskoj privrednoj grani, odredio satnice u iznosu od 2 dinara i 75 para, a mlađim od 18 godina 2 dinara i 6 para. Ovakvim rješenjem nisu bili zadovoljni vlasnici šumsko-pilanskih preduzeća u Vrbaskoj banovini, jer su satnice istim kategorijama radnika u drugim banovinama znatno niže (Dravska i Drinska po 2 dinara i 50 para). Kako ove naredbe banova važe samo 6 mjeseci i onda ih zamjenjuju nove ili se produžuju za narednih 6 mjeseci, vlasnici šumsko-industrijskih preduzeća u Vrbaskoj banovini su pokušali da izvrše pritisak na vlasti u banovini da reduciraju nadnice radnika bar do nivoa na kojem su one u drugim banovinama, ali nisu uspjeli. Ovo su predstavnici Opšteg radničkog saveza isticali kao veliku pobjedu klasnog sindikalnog pokreta u Vrbaskoj banovini²²⁾.

Gledana površno, bez udublivanja i svestranog razmatranja svakog pojedinog člana, Uredba na papiru ostavlja utisak potpunog obuhvatanja i sagledavanja pitanja za koja se donosi, a sankcije koje se nabrajaju na kraju treba da uvjere onog ko ih čita da će se done-seni propisi i primjenjivati. Međutim, i ovog puta, kao i prije, vlast se nije mnogo trudila da se Uredba sprovede u život. Vlada je željela da pred javnosti pokaže dobru volju i »brigu« za radničku klasu, a hoće li se to što je ona rekla i obećala sprovoditi u praksi, nije se mnogo brinula. Uostalom, ko je mogao i očekivati da će jedna uredba bez obzira kakva je, moći radikalno da popravi položaj radnika.

Ipak poslije pojave Uredbe očekivalo se da će nadnice radnika u svim slučajevima u kojima su bile niže od Uredbom propisanih minimalnih biti podignute bar na taj nivo, zatim da će radnici iste struke u raznim dijelovima zemlje imati bar približno, ako ne potpuno, istu zaradu, da neće biti potrebno boriti se za propisane nadnice itd. Praksa je pokazala da ni jedno od ovih očekivanja nije ispunjeno, štaviše, čitave privredne grane uopšte nisu primjenjivale ovu Uredbu. »Devedeset od sto radnika u trgovinama, brijačnicama, tekstilu, kućnoj posluži i povremenim poslovima ne primaju nadnicu koja je zakonski određena da bude minimalna. Osim grafičkog zanata, u svim poslovima u manjem ili većem obimu postoje radnici i radnice čije nadnice ne dostižu visinu minimalne nadnice²³⁾. Evo konkretnog primjera koji potvrđuje ovu tvrdnju:

Tokom mjeseca februara 1938. godine najveću prosječnu obezbijeđenu nadnicu imali su radnici, odnosno namještenici, novčanih i osiguravajućih zavoda, koja iznosi 36,50 dinara, zatim radnici u gra-

²²⁾ Podaci prema »Radničkom glasniku« br. 20-21, Zagreb 18. decembra 1937. g. str. 1-2, Arhiv IRP Sarajevo.

²³⁾ Izvještaj o radu Radničke komore u Sarajevu za 1940. g., str. 20, Arhiv IRP Sarajevo, Fond RP II/381.

fičkoj industriji, koji imaju 35,50 dinara, a najmanje radnici u industriji gume, koji dnevno prime je d a n a e s t (11) dinara (podvukao A. H.) i kućna posługa koja ima 14,43 dinara dnevne zarade²⁴).

Ova uredba se neće odnositi na sve one poslove koje su država, banovine, odnosno samoupravna tijela dali u rad putem licitacije prije njenog stupanja na snagu, odnosno ugovori se neće moći mijenjati na štetu države. Šta to znači? Odgovor će nam dati sljedeći primjer: »Ugovori — tehnički i finansijski — između naše države i Građevinskog društva »Batinjol« radi građenja željezničke pruge Knin — Bihać zaključeni su u 1932. godini, te prema tome odredbe »Uredbe o utvrđivanju minimalnih nadnica, zaključivanju kolektivnih ugovora, pomirenju i arbitraži« ne važe za radove na gradnji pruge Bihać — Knin ustupljene Društvu »Batinjol«, što je izričito potvrđeno i u čl. 36. iste Uredbe«... »Pošto odredbe pomenute Uredbe ne važe u ovom slučaju, to znači da ni Ministarstvo ni Banska uprava u slučajevima spora između Društva »Batinjol« i njegovih radnika ne treba da intervenišu (podvukao A. H.) — kako je to propisano u Uredbi, jer svaka takva obavezna intervencija dala bi društvu osnova za reklamacije u pogledu izmjene pogođenih cijena i naknade eventualnih šteta«²⁵). Drugim riječima, javni radovi su izuzeti iz Uredbe, i masa, mahom nekvalifikovani radnici koji ih izvode, nema pravo na zaštitu svojih interesa, jer bi, kao u ovom slučaju, preduzetnik mogao tražiti obeštećenje od države, a ova je spremnija da mu prepusti na milost i nemilost radnike nego da interveniše u pogledu radničkih nadnica. A takvih radnika je samo u Bosni i Hercegovini, i to samo na tri objekta (pruge Bihać — Knin, Ustiprača — Foča, Bileća-Nikšić) bilo preko deset hiljada.

Pošto su minimalne nadnice propisane Uredbom od 13. februara 1937. godine u 1938. i 1939-oj godini cijenama na tržištu bile daleko prevaziđene, Ministarstvo socijalne politike i narodnog zdravlja u Beogradu je bilo primorano da promijeni visinu minimalnih nadnica. Ono je to moralo učiniti i zbog sve većeg pritiska javnosti i sve brojnijih radničkih zahtjeva u tom pogledu. Tako je, između ostalih, Izvršni odbor Ujedinjenih radničkih sindikata na svojoj sjednici od 22. i 23. januara 1940. godine, postavio ovakav zahtjev: »URSSJ traži od merodavnih da regulisanju radničkih nadnica obrate naročitu pažnju i da se u tom cilju:

a) donesu hitne odredbe o odgovarajućem povišenju minimalnih nadnica;

b) otstrane sve smetnje iz Uredbe o minimalnim nadnicama koje stoje na putu slobodne sindikalne tarifne akcije, i

c) da se pod sadejstvom organa Ministarstva socijalne politike obrazuju paritetna tela pretstavništva radnika i poslodavaca koja bi kontrolisala kretanje cena i utvrđivala automatske povišice radničkih nadnica prema utvrđenom indeksu«²⁶).

²⁴) »Jugoslovenski list« br. 67, Sarajevo 20. III 1938. g.

²⁵) Arhiv Bosanske krajine, Banja Luka, Pov. br. 949/1937.

²⁶) »Politika«, Beograd, 26. januar 1940. g.

Promjena je uslijedila 9. septembra 1940. godine, kada je Ministarstvo odredilo da minimalna satnica u mjestima iznad 5.000 stanovnika ne može biti manja od 4 dinara, a u mjestima ispod 5.000 stanovnika ispod 3,60 dinara²⁷⁾.

Pa ipak i poslije ove dopune Uredbe nisu bili rijetki slučajevi kršenja i nepridržavanja zakonskih mjera, odnosno mnogih žalbi radnika inspekcijama rada da se poslodavci ne pridržavaju propisa o radnim odnosima. Još manje su se poštovale i sprovodile sankcije protiv onih koji krše Uredbu i Zakon o zaštiti radnika. Jednostavno je bila praksa da se vođe štrajka kažnjavaju otpuštanjem sa posla pa i protjerivanjem iz mjesta, da se radnički povjerenici koji su zastupali interese svojih drugova hapse, otpuštaju ili premještaju, a da pri tom nikom na um nije padalo da kazni stvarne prekršitelje uredbi i zakona.

Kao što se vidi iz svega ovog što smo o Uredbi rekli, ono što je radnicima predstavljalo glavne i osnovne motive kada su tražili da se zakonski reguliše minimalna nadnica, Uredbom nije zadovoljeno. Uredba je obrnuto, postala sredstvo za borbu protiv radnika i njihovih organizacija.

ИЗДАНИЕ «УКАЗА О УТВЕРЖДЕНИИ ОПЛАТЫ ЗА РАБОЧИЙ ДЕНЬ, ЗАКЛЮЧЕНИИ КОЛЛЕКТИВНЫХ ДОГОВОРОВ, ПРИМИРЕНИИ И АРБИТРАЖЕ» 13 ФЕВРАЛЯ 1937 ГОДА.

РЕЗЮМЕ

13 февраля 1937 года после долголетних приготовлений, обещаний и отсрочек официальная газета Королевства Югославии сообщила «Указ правительства о утверждении минимальной оплаты за рабочий день, заключении коллективных договоров, примирении и арбитраже».

Однако меры, намеченные Указом, начали осуществляться только через 60 дней. Когда рабочие предъявили требования правительству, не известно, но знаем, что они требовали узаконить реальный минимум оплаты за рабочий день, чтобы предприниматели не могли оправдывать снижение оплаты рабочего дня состоянием промышленности, кризисом и безработицей. Но требования рабочих не были удовлетворены до тех пор, пока не наступил промышленный подъем, который улучшил положение трудящихся. В самые тяжелые для рабочих годы кризиса (1931—1935) правительством установлена очень низкая оплата рабочего дня (от 16 до 18 динаров). Кроме того, точно указывалось как надо оплачивать рабочих в случае забастовки, определен срок примирения и назначены лица, которые должны вести арбитраж.

Правительство рассчитывало, что после объявления Указа забастовки прекратятся и деятельность рабочих синдикатов будет ослаблена, Требования же рабочих оно и не думало удовлетворять. Рабочие на это ответили еще более сильными забастовками.

²⁷⁾ Jugoslovenski list« br. 214 i 222, Sarajevo 1940. g.